

UDK 327::911.3](497:456.31)
Bibliid 0543-3657, 70 (2018)
God. LXIX, br. 1170, str. 43–58
izvorni naučni rad
Priljubljen: 19.3.2018.

Vladan STANKOVIĆ¹

Geopolitika Svete stolice i Zapadni Balkan

Sažetak: Naučni rad koji je pred nama pozabavio se savremenom geopolitikom Rimske kurije. Autor polazi od osnovnih teoloških i eshatološki postulata katoličkog pristupa hrišćanskoj veri, prelazi na određena ekumenska pitanja, kao i na spoljnopolitički odnos Svete stolice prema prostoru Zapadnog Balkana, da bi u završnim razmatranjima rad prikazao obrise jedne celokupne geopolitičke konture: Katoličke crkve, države Vatikan i Svete stolice. U *prostornoj* ravni rad sagledava glavne aktivnosti delovanja Rimske kurije, njen uticaj na katoličke vernike u svetu, sa posebnim osvrtom na odnose Svete stolice prema zemljama Zapadnog Balkana. U *vremenskom* smislu istraživanje zahvata period od poslednjih stotina godina, sa posebnim naglaskom na trenutne relacije. *Cilj* istraživanja je: da prikaže obrise geopolitike Vatikana u savremenom svetu, da ukaže na prostor ekumenskog dijaloga i međuverke saradnje, da problematizuje pitanja od značaja za srpski narod u vezi spoljnopolitičkih odnosa sa Svetom stolicom... *Metode* kojima se autor u radu koristi su: metod posmatranja, analiza sadržaja, uporedni pristup, realpolitički metod u međunarodnim odnosima, dogmatsko-normativističko i ciljno tumačenje normi, analogija...

Ključne reči: geopolitika, Vatikan, Katolička crkva, međunarodni odnosi, diplomatija, srpski narod

Eshatološka geopolitika

Geopolitička dimenzija katoličkog pristupa hrišćanskoj veri u mnogo čemu je određena teološkom ravni, u kojoj centralno mesto igra doktrinarni avgustinizam. Sveti Avgustin je iznedrio tumačenje prema kome spaseni mogu biti samo odabrani, a svi ostali treba da se hrane „darovima Crkve“, nasušnim hlebom Hristovim i da sebi obezbede blaženstvo, još ovde u zemnom životu. Crkva je telo Hristovo, a pošto su jevađelja životna i

¹ Institut za političke studije u Beogradu.

istorijska to je i crkva istorijska i aktivna. Ona ima misiju da spusti nebo na zemlju, da utisne Sveti duh na plodno tlo.² Stoga je Rimaska crkva aktivna, plodonosna i borbena: ona podaruje život vernicima i omogućava im da dosegnu blaženstvo.

Iz ovakve postavke proizilazi i eshatološka dimenzija katoličkog pristupa hrišćanskoj veri.³ Katolička eshatologija je: optimistička, solidaristička i ovozemaljska. Ona veruje u spuštanje, odnosno dovlačenje Carstva nebeskog na zemlju. Rimokatolička eshatologija prepoznaje grehe čovečanstva koji su toliko veliki i brojni da će svet u jednom trenutku preplaviti „večni mrak“ u kome će stradati trećina čovečanstva. To je neka vrsta čistilišnog stanja nakon koga dolazi „kratko vreme mira i svetosti“.⁴ Vreme mira i svetog spokoja je svojevrсна replika Raja gde su ljudi izborili blaženstvo do dolaska Strašnog suda. „Na kraju tog puta stoji iščekivanje Eshatona, predarmagedonskog stanja solidarnosti i svetske ljubavi, koji je ništa drugo do ideal hrišćanskog preuređenja sveta naslikan bojama društvenog i socijalnog učenja (Rimo)katoličke crkve.“⁵ Tako će smerni katolici ostvariti blaženstvo na zemlji i omogućiti harmonične odnose u društvu iščekujući drugi Hristov dolazak.⁶ U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* tokom Drugog vatikanskog sabora istaknuta je eshatološka uloga Crkve, koja treba da „teži jedino za tim da dođe kraljevstvo Božje i da se ostvari spasenje svega ljudskog roda“.⁷ Crkva je tu, dakle, puna optimizma, ona je društveno-

² Jean Guitton: *Katolicizam*, Hrvatsko književno društvo Sveti Ćiril i Metod, Zagreb, 1974, str. 60: „Katolicizam je prijelaz božanske Ideje u Historiju (iz vječnosti u vrijeme), što je tajna – misterij.“

Slično nalazimo i kod Tome Akvinskog: „Pomoću forme, koja je akt (stvarnost, zbilja) materije, materija postaje stvarno biće, i to kao Nešto.“ (Toma Akvinski: *O biću i suštini*, BIGZ, Beograd, 1973, str. 5)

³ Proučavanje poslednjih stvari se naziva „eshatologija“, a naziv duguje grčkoj reči eschatos (ἔσχατος, η, ov), što se prevodi sa: „poslednji (dani)“, „konačište“, „kraj“.

⁴ Ronald Conte Jr, „On Speculative Theology and Eschatology“, <http://www.catholicplanet.com/secrets/Speculative-Theology.pdf>, p. 26: „We can also conclude that the killing of so many persons was largely due to a refusal to repent, and was necessary to give the world the subsequent brief time of peace and holiness.“

⁵ Владан Станковић, „Верски идентитет – угао геополитичке есхатологије“, *Политичка ревија*, Vol. 34, №4: 221-239, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 228.

⁶ „Drugi vatikanski koncil potiče kršćane, koji su građani jednog i drugog grada (tj. svetovnog i duhovnog), da nastoje svojim zemaljskim dužnostima vjerno udovoljavati, i to vođeni evanđeoskim duhom. Oni koji misle da zbog toga što znaju da ovdje nemamo stalna prebivališta nego tražimo buduće, mogu zanemariti svoje zemaljske dužnosti, napuštaju istinu zaboravljajući da ih sama vjera još više obavezuje na zemaljske dužnosti, svakoga prema njegovu pozivu.“ (Ladislav Nemet, „Uvod u kršćansku eshatologiju“, *Obnovljeni život*, Vol. 55, № 2: 155–168, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove Jordanovac, Zagreb, 2000, str.167).

⁷ *Gaudium et spes*, 45.

социјална и борбена у настојању да се „што шире и дјелотворније оствари онај бољи свијет за све мушкарце и жене“.⁸

Iako veruje u armagedonsku sliku okršaja Dobra i Zla, te u Strašni sud gde će prokletima biti suđeno prema zaslugama, katolička eshatologija poziva na stanje večnog mira, još sada i ovde na zemlji. U tome je ona unekoliko slična protestantima u judaistima. I dok judaisti pozivaju na izbjavljenje „Izabranog naroda“ iz stanja večnog prokletstva od zabluda i greha,⁹ a protestanti na stvaranje Novog Izraela gde će se svi – i hrišćani-neprotestanti, i muslimani, i Jevreji preobratiti u protestantsku verziju novog saveza sa Izraelom,¹⁰ dotle pravoslavni hrišćani i muslimani imaju eshatološku predstavu prema kojoj će vreme zla, mržnje i bezakonja naslediti doba „svetske harmonije“ Lažnog Mesije (Dadžala ili Satane) a njega, na kraju vremena, pobediti Isus (i Mahdi – koga će u sunitskoj verziji poslati novi Muhamed).¹¹ U pogledu geopolitičke eshatologije učenja judaista, protestanata i katolika imaju zajedničku nit u pogledu vere u Carstvo božije na zemlji; pravoslavni i muslimani ovu mogućnost praktično odbacuju. „Harmonizam“ u eshatološkoj ravni judaista i protestanata je gotovo identičan, sem u konverziji nakon odlučujuće Armagedonske bitke. Judaisti veruju u Mesiju-vladara koji će doneti konačni mir svima. Budući svet ili *Olam ha-baa* biće Novo doba – „Novi svetski poredak“. Savremeni cionisti prizivaju „Savet dvanaestorice mudraca“, u postistoriji, koji će upravljati svetom iz Jerusalima. Biće to novi, judeocentrični svet, koji već sada polako nastaje... S druge strane, sa promenama nakon Drugog vatikanskog sabora, koju su izneli papa Ronkali (Jovan XXIII) i papa Montini (Pavle VI), katoličanstvo se odaje „univerzalizmu“ i otvoreno prepoznaje „harmoniju mira i svetosti“ koja se doseže „dobrim delima“. Dobra dela vernih katolika sada postaju zbirni doprinos svetskog spasa. Taj svet je moguć i on je od Boga. Nasuprot tome, eshatološka tumačenja šiitskih muslimana i pravoslavnih hrišćana dele drugačiju viziju „konačnog sveta“. Razlika

⁸ Gerald O'Collins, „Trideset godina Konstitucije *Gaudium et spes*“, *Crkva u svijetu*, Vol. 31, №2: 195-200, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1996, str. 200.

⁹ „Божје царство на земљи. Рај ће наступити са вечном државом Израел, и са Храмом и Заветним ковчегом као њеним средиштем. Ово рајско стање претпоставља долазак Месије који обзнањује хиљадугодишњи период трајног мира и благостања. Они који не признају есхатолошког цара биће уништени, а остали ће се обратити у јудаизам.“ (Владан Станковић, „Верски идентитет – угао геополитичке есхатологије“, *Политичка ревија*, Vol. 34, №4: 221-239, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 226)

¹⁰ „Следи одсутна битка између Праведника Израилђана, и неправедних блудника окупљених у хетерогену коалицију коју ће предводити најјачи међу њима Велики кнез из народа Рош. Одсутну битку на пољу удолине Мегидо (библијски: Армагедон), призивају истовремено и јудејци и протестантски хришћани. Тек је последњи чин есхатолошке замисли између јудејаца и реформисаних протестаната супротстављен. Наиме, према протестантским ционистима по окончању овога света (доба), сви ће се Јевреји преобратити у хришћане.“ (Ibidem, str. 226-227)

¹¹ Ibidem, str. 228-230.

između ove dve verske grupe hrišćana i muslimana, pravoslavnih i šiita, je jedino u tome što šiiti veruju da dvanaesti imam Mahdi zajedno sa „prorokom Isom“ (Isusom) dolazi da spasi svet, dok kod pravoslavnih to čini samo Isus.¹²

Iz svega istraženog sada možemo hipotetički izvući zaključke o jednoj eshatološkoj geopolitici, koja se prelama oko „svetog među najsvetijim“ mesta za tri monoteističke svetske religije. Radi se o drevnom gradu Jerusalimu, i „Zlatnom brdu“, gde se nalazio „Solomonov hram“, i gde je danas „Kupola na steni“, i džamija „Al-aksa“. Prema judaističkom predanju spasenje i izgradnja „Novog saveza“ sa Bogom nije moguća dok se ne obnovi Solomonov hram.¹³ Otuda se Jevreji danas mole ispred ostataka hrama: pred delom zida drevne građevine koju molio obasipaju molitvama i suzama („Zid plača“). Za muslimane Jerusalim i „Sveto uzvišenje“ su treća muslimanska svetinja u svetu, odmah iza Meke i Medine.¹⁴ Po islamskom predanju sa tog mesta Muhamed se na konju (kobili) vinuo u nebo. I dok judaisti molitvama i plačem dozivaju podizanje novog hrama na istom mestu gde su danas islamske svetinje, iščekujući kao nagradu za strpljenje silazak jevrejskog Mesije, dotle muslimani u tom „Lažnom mesiji“ vide „Sotonin ispljuvak“ ili „Dadžala“, koji najavljuje Novi sekularni poredak: poredak bez (islamskog) Zakona i Boga.¹⁵ (Najdublje biće islamske ontologije leži u ideji da je Muhamed došao da obnovi Mojsijev zakon, nakon vekova „iskrivljavanja“ od strane judaističke i hrišćanske teološke i obredne prakse, pa islamske verske vođe pozivaju sledbenike judaizma da se mole sa muslimanima u njenim svetinjama na Brdu hrama, što Jevreji sa gnušanjem odbijaju.)

S druge strane, katolički „univerzalizam“ pape Ronkalija i pape Montinija doprineo je da „dozivanje Carstva nebeskog“ utiče na zbližavanje sa Zapadnim svetom protestanata i judaista. Sve ove verske zajednice iščekuju silazak Crstva nebeskog na zemlju, s' tom bitnom razlikom, što katolici upravo preuređeni „vrt Božiji“ vide kao konačno ishodište, ili

¹² Na ovu temu u: Yehoiakin Ben Ya'ocov, *Concepts of Messiah - A Study of the Messianic Concepts of Islam, Judaism, Messianic Judaism and Christianity*, WestBow Press, 2012.

¹³ Леонид Фридович Кацис: *Русская эсхатология и русская литература*, ОГИ, Москва, 2000, стр. 109: „Израил хочет создать себе спасение своими собственными руками. Поэтому израильская стихия и лежит в основе новейшей европейской культуры.“

¹⁴ O bliskom odnosu Jevreja i muslimana nakon pada Jerusalima iz vizantijskih u arapske ruke u: Sajmon Sibag Montefiore, *Jerusalem*, Evro-Giunti, Beograd, 2012, str. 242: „I Jevreji su srdačno dočekali Arape posle vekova vizantijskog ognjetavanja.“

S druge strane, muslimani nisu krili da im je namera da postanu nastavljači tradicije „Mojsijeve vere“: „Omar je sledio Muhamedovu želju da nadmaši hrišćanstvo prisvajanjem tog mesta drevne svetosti, ne bi li muslimane načinio zakonitim naslednicima jevrejske svetosti i pretekao hrišćane.“ (Ibidem, str. 241)

¹⁵ Steven Wasserstrom, *Between Muslim and Jew - The Problem of Symbiosis under Early Islam*, Princeton University Press, 1995, p. 57.

Eshaton. Da bi se do tog stanja stiglo mora se svakodnevno „delati u ime Hristovo – u punini s' Bogom, u samom Hristu“. Preurediti svet postao je imperativ (rimo)katoličke eshatologije. Crkva je postala „globalni činilac“, i „saveset sveta“. Tako je na posredan način katolička eshatologija nastojala da crkvu izmesti iz elitističkog izolacionizma u veliku svetsku arenu međunarodnih činilaca.

Ekumenska politika

Ekumenska politika iskazuje nastojanja Svete stolice ka zbližavanju Katoličke crkve sa drugim hrišćanskim crkvama (istočni hrišćani: unijati, maroniti, pripadnici drugih hrišćanskih konfesija objedinjenih u duhovnom primatu rimskog episkopa kao: *primus inter pares*), ali i ka sjedinjenju sa pravoslavnima i protestantima, a u nekoj široj perspektivi i ka otvaranju međureligijskog dijaloga i verske tolerancije i ka drugim verskim zajednicama kako bi se iznašao najmanji zajednički imenitelji, oličeni u jednoj, jedinstvenoj, večnoj i nepromenljivoj Istini.¹⁶ Valja napomenuti da sve do danas rimska Katolička crkva nije članica Svetskog saveta crkava, iako je vremenom kroz dokumenta sa Drugog vatikanskog sabora, i kasnije, u osnovi pristala na preuzimanje i sprovođenje ekumenske politike.

U čemu se ogleda ekumenska politika Svete stolice i koji su njeni domašaji danas?

Najpre valja istaći da su se rimokatolici dugo držali po strani od svakog oblika ekumenizma, pozivajući se na krilaticu: *Nulla salus sine ecclesia* („Nema spasenja bez Crkve“), prema kome spasenja nema izvan (Rimo)katoličke crkve. Međutim, na Drugom vatikanskom saboru (1962–1965) doneta su čak tri dokumenta koja u značajnoj meri otvaraju mogućnost ekumenskim integracijama (rimo)katolika sa ostalim hrišćanima, uz poziv na razgovore i ostalim verskim zajednicama, agnosticima, pa čak i ateistima koji se vode osnovnim načelima humanizma.¹⁷ Prvi dekret Drugog vatikanskog sabora nosi naslov „O istočnim crkvama“, ili *Orientalium ecclesiarum* (OE), i kroz kodifikaciju uloge, položaja, rada i delatnosti grkokatolika, istočnih ili unijatskih (pridruženih) crkava vide nadu u zbližavanju katolika sa pravoslavnima. Drugi dokument, dekret *Unitatis redintegratio* (UR), po prvi

¹⁶ Roman Miz, *Uvod u teologiju ekumenizma*, LIDIJ, Veternik/Novi Sad, 2001, str. 69: „Ekumenizam je pokret za ujedinjenje svih kršćanskih zajednica u jednoj Crkvi – Kristovoj.“

¹⁷ Nadogradnje na crkvenu tradiciju tokom Drugog vatikanskog sabora tumačene su kao nadogradnja na deo crkvenog nasleđa, bez pretenzija da se dira u njenu suštinu. („The Second Vatican Council has not been treated as a part of the entire living Tradition of the Church, but as an end of Tradition, a new start from zero. The truth is that this particular Council defined no dogma at all, and deliberately chose to remain on a modest level, as a merely pastoral council; and yet many treat it as though it had made itself into a sort of super-dogma which takes away the importance of all the rest.“ Brother Thomas Mary Sennott, Obl. S.B., *Vatican II and Extra Ecclesiam Nulla Salus*, p. 4-5).

put priznaje svetotajinsku snagu drugih crkava, i mogućnost da i one baštine apostolsko nasleđe. Treća deklaracija, naslova: *Nostra aetate* (NAE) pronalazi zajedničke imenitelje i u drugim verskim praksama i religijama (međureligijski dijalog). „Sve što je prepoznatljivo (u šintoizmu i konfučijanstvu), istinito (u hinduizmu i budizmu) i istovetno (u islamu i judaizmu) RKC prihvata kao svetlo Božanskog. Sa muslimanima deli istovetno Avramovo nasleđe, poštovanje Isusa i Device Marije, te Sudnji dan. U judaizmu ističe istovetnost Avramovog nasleđa, svetih spisa i hrabrost sinova Izabranog naroda da prihvate Hristovo učenje.“¹⁸ Tako je omogućeno življe spoljnopolitičko delovanje Svete stolice, države Vatikan i Katoličke crkve u celini.

Geopolitika Vatikana

Eshatološka tumačenja i ekumenizam pomoći će nam da steknemo uvid u ono što bi podveli pod: *Opšta geopolitika Vatikana*. Da bi geopolitiku mogli da stavimo u ispravni spoljnopolitički i društveni kontekst moramo zaći u istoriju geopolitike Svete stolice, još pre nego što je nastala država Vatikan (1929. godine). Zbog značaja blizine događaja na sadašnja spoljnopolitička dešavanja, ali i zbog prostora u radu, potrudimo se da okvir ovih razmatranja ne prekorači više od stotinu godina, kako bismo mogli da se usredsredimo na savremenu geopolitiku Svete stolice i države Vatikan.

Na samom početku Prvog svetskog rata, 3. septembra 1914. godine, ustoličen je pontifikat pape Benedikta XV (papa *Giacomo della Chiesa*, 1854†1922). Podrška koju je Sveta stolica davala zvaničnom Beču i Habzburgovcima, već tokom rata (sa mirovnim Proglasom pape iz 1917. godine) prerašće u neutralan odnos prema ratnom sukobu velikih sila. Poraz centralnih sila (Nemačka i Austrougarska) i međunarodni uspon jedne od ratnih pobednica, Italije, utiće da Sveta stolica već 1929. pristane na uslove iz 1870. godine, i da potpiše Lateranske mirovne sporazume, čime je Italija odobrila teritorijalno priznanje državnice Vatikan u centru Rima.¹⁹ Socijalno zakonodavstvo pape Lava XIII s kraja XIX veka, i otpor crkve prema liberalizmu i tržišnom kapitalizmu, dodatno će približiti gledišta Kurije i Musolinijeve države, naročito nakon enciklike o korporativnom ekonomsko-socijalnom modelu iz 1931. godine (*Quadragesimo anno*).²⁰ Posebno loš odnos Vatikan će imati sa Sovjetskim Savezom u kome je boljševička vlast odbila

¹⁸ Vladan Stanković, „Ekumenska politika Svete stolice“, *Međunarodna politika*, N°2, Vol. 1158-1159: 164-176, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015, str.173-174.

¹⁹ Paolo Bancalè, *Noncredo - la cultura della ragione*, Volume bimestrale, Anno IV, Marzo-Aprile, Fondazione Religions - Free Bancalè, Civitavecchia, Roma, 2012, p. 128: „Esiste dal 1929, allorché Benito Mussolini e il Cardinal Gasparri sottoscrissero il Trattato del Laterano con il quale l'Italia riconobbe sovranità territoriale all'organo di governo della Chiesa cattolica, la Santa Sede.“

²⁰ Ive Mihovilović, *Vatikan i fašizam*, Glas rada, 1950, str. 41.

dva najkrupnija instrumenta Katoličke crkve u delovanju među pastvom: imenovanje biskupa i školovanje sveštenstva u vlastitim školama.²¹ Pa ipak, papske okružnice Benedikta XV *Maximum illud*, te *Ubi arcano Dei consilio* („Preko Hristovog mira u Hristovo carstvo“) u kojima se osuđuje neumereni nacionalizam i posebno okružnica protiv rasizma – *Mit brennender sorge* („Sa velikom brigom“), pape Pija XI iz 1937. godine, distanciraće Vatikan i od naci-fašističke osovine Berlin–Rim. U tom periodu Katolička crkva je u defanzivi i u SAD, čije vernike zahvata proces amerikanizacije, liberalne modernizacije i protestantizacije. Pontifikat pape Pija XII uticao je da Vatikan tokom Drugog svetskog rata zadrži neutralnu poziciju spram sukobljenih strana, bez preteranog opiranja naci-fašističkom režimu. Posleratna dešavanja naterala su papu Pija XII da u konzervativnim režimima u SAD, Velikoj Britaniji i Francuskoj pronalazi saveznike, iako je Kurija, u osnovi, imala malo šta sa njima. Nakon Drugog svetskog rata veliki deo Istočne Evrope (tzv. *Mittel Europe*) sa znatnom, ponegde i većinskom, rimokatoličkom populacijom pao je pod Istočni lager, a položaj vernika u mnogim zemljama je tokom 50-ih i 60-ih godina XX veka bio nezavidan. U posebno teškom položaju zatekli su se „istočni hrišćani“, grko-katolici, tzv. „unijati“ u Sovjetskom Savezu. U zemljama sa dominantnom katoličkom populacijom, poput Poljske, Mađarske, pa i Čehoslovačke, Vatikan je osnaživao otpor tzv. civilnog društva protiv „komuno-ateističkih režima“. Rimska kurija je već početkom 60-ih godina podržala politiku detanta Kenedija i Hruščova, i stvaranje Evropske ekonomske zajednice (za uglj i čelik).²² U događajima koji će uslediti tokom 80-ih godina prošlog veka poljski pokret „Solidarnost“, imao je neskrivenu podršku „svog pape“ Karola Vojtile (Jovana Pavla II). Vatikan je među prvima podržao nezavisnost dve većinski katoličke jugoslovenske republike: Hrvatsku i Sloveniju.²³ Propast Istočnog bloka i unipolarni intervencionizam SAD tokom 90-ih godina prošlog veka, uživali su podršku pape Jovana Pavla II sve do intervencije u Iraku 2002. godine. Od tada se, papa Vojtila, istina stidljivo, distancira od politike agresivnog humanitarnog intervencionizma.²⁴ Otklon od atlantističke politike produbiće se tokom pontifikata pape

²¹ Boris Vukićević: „Diplomatske veze Svete stolice sa Sovjetskim Savezom u vrijeme pontifikata koncilskih papa“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 64, N° 3: 425-441, Pravni fakultet, Zagreb, 2014, str.426: „Glavni cilj Svete Stolice bio je opstanak katoličkog stanovništva na teritoriji pod sovjetskom dominacijom i omogućavanje makar minimuma njegovog vjerskog života.“

²² Владан Станковић, „Спољна политика Свете столице – осврт на српско питање“, (уредио Зоран Милошевић) *Небеска геополитика – Ватикан и међународни односи*, 65-93, Центар академске речи, Шабац, 2016, стр. 72.

²³ Eva Pföstl, *La creazione di una zona di pace e stabilità attorno all'Unione Europea*, Istituto di Studi Politici „Santo Pio V“, Roma, 2006, p. 134.

²⁴ Na ovu temu u: Andrea Torielli, „Guerra, Onu e ingerenza umanitaria secondo Papa Wojtyła“, *La Stampa*, Torino, 26. agosto 2014, <http://www.lastampa.it/2014/08/26/vaticaninsider/ita/vaticano/guerra-onu-e-ingerenza-umanitaria-secondo-papa-wojtyla-PAINKr8iSzcTDL6lXRk4K/pagina.html>

Benedikta XVI (*Josef Ratzinger*, pontifikat 2005–2013). Vrsni teolog, iako kao mlad sledbenik „drugovatikane“, sada je daleko konzervativniji: sledi dominikansko čistunstvo neotomizma i nije spreman ka preteranom međuverskom dijalogu predhodnog pape. Benedikt XVI se u svom pristupu vraća principu da „nema spasa izvan Crkve“, pa nešto prisnije odnose održava jedino sa pravoslavnim hrišćanima i anglikancima.²⁵

Od vremena pape Benedikta XV sve do kraja pontifikata pape Benedikta XVI proteklo je punih stotinu godina. Sa dolaskom pape Đorđa Marija Bergolja (papa Franja) na tron crkve Svetog apostola Petra u Rimu 2013. godine otpočinje era savremene geopolitike Svete stolice. Ovde se sada postavlja pitanje: Kako izgleda savremena geopolitika Svete stolice i koje su osnovne konture njenog spoljnopolitičkog delovanja?

Da bismo stekli uvid u trenutno stanje potrebno je da istražimo eventualne uzroke geopolitičkih promena u rimskoj Kuriji, koji su iznuđeni društvenim (političkim i ekonomskim) promenama u svetu. Već za pontifikata pape Ratzingera (2005–2013) dolazi do krupnih potresa u svetu. Među svim dešavanjima najkrupnija promena tektonskih razmera desila se sa talasom *Velike ekonomske krize* koja je zapljusnula središte sveta, odnosno njegova najrazvijenija društva visokorazvijenog Centra tokom 2008. godine. Prenaduvani balon veštačkih investicionih unosa zasnovanih na špekulativnim transakcijama kupovine nepokretnosti (bez dovoljnog hipotekarnog pokrića) stvorio je „piramidalne lance“ bankarskih „prodaja putem pozajmica“. Kriza otplate kreditnih zaduženja širila se linearnom progresijom po čitavim Sjedinjenim Državama, da bi se potom „teorijom spojenih finansijskih sudova“ proširila na sve zemlje sveta čije su ekonomije bile u bliskoj vezi sa špekulativnim finansijskim centrima u SAD.²⁶ Ubrzo se talas krize prelio na nerazvijeniji deo sveta: smanjene su plate, opala su investiciona ulaganja, povećana je nezaposlenost...(Neo)liberalna ekonomija prikazala se u najgorem mogućem svetlu. U obraćanjima tokom 2009, 2010. i 2011. godine papa Benedikt XVI (Jozef Ratzinger), oštro se usprotivio ekonomsko-socijalnom konceptu koji je krizu prebacio na najsiromašnije slojeve ljudi u čitavom svetu.²⁷ Sa dolaskom jezuitskog pape Bergolja (papa Franje), odnos Vatkana prema svetskom liberalnom kapitalizmu još se više zaoštava.²⁸ Papa otvoreno kritikuje „zemlje Centra“ da u ime profita i

²⁵ Vladan Stanković, *Katoličko društvo – kultura, ustanove, razvoj, politika*, Neopress Publishing/Institut za političke studije, Beograd, 2017, str. 326.

²⁶ Na ovu temu u: Dejvid Harvi, *Kratka istorija neoliberalizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2012, str. 89-117.

²⁷ Na ovu temu u zborniku: Adian Pabst (ed.), *The Crisis of Global Capitalism – pope Benedict XVI's Social Encyclical and the Future of Political Economy*, Wipf and Stock Publishers, 2011.

²⁸ Papa Franja je „kritikovao globalnu politiku, za koju je rekao je *devalvirala, uništena mitom i korupcijom*. Govorio je o *moralnom propadanju* prisutnom u društvu u celini, rekavši da je niska stopa nataliteta u Evropi rezultat trenutne ekonomske krize i *kulturni raskol obeležen*

očuvanja eksploatacije, zapostavljaju „malog čoveka“, nosioca porodičnih vrednosti, i da teret krize sa Vol Strita prebacuju na radnika „hranitelja koji u velikim dugovima ostaje bez posla i doma“.²⁹

Druga značajna međunarodno-politička pojava koja je u velikoj meri izmenila vatikansku geopolitiku – od eshatološkog saveza judeohrišćana ka alterglobalizmu – je agresivni „humanitarni intervencionizam“ zemalja „Kvinte“ predvođen NATO paktom. Situacija se posebno zakomplikovala kada su zemlje Kvinte podržale „demokratske pobunjenike“ u Siriji, iza kojih je stajala „Islamska država“ (ISIS ili DAESH) i vahabitski pokret čiji je logistički centar u Saudijskoj Arabiji. Stvorena je jedna neobična geopolitička sinergija radikalnog, suni-fundamentalističkog islama i judeoprotestantskog globalizma. U građanskom ratu u Siriji tako su se sukobili: radikalni islamski fundamentalisti pod maskom borbe protiv autoritarnog režima dinastije Asad i nacional-arapski BAAS, socijalističko-sekularni režim Bašara El Asada koji je ostvario podršku Rusije, Irana i Kine. U područjima Sirije pod kontrolom ISIS-a stradale su brojne hrišćanske bogomolje. Među mnogim verskim objektima naročito su stradala sveta zdanja koja pripadaju Antiohijskoj patrijaršiji koja je pod direktnom zaštitom Moskovske patrijaršije Ruske pravoslavne crkve, ali i svetinje „hrišćana-maronita“ – koji priznaju vrhovni autoritet rimskog episkopa kao čuvara crkve trona Svetog Petra u Rimu.³⁰ Stradanja pravoslavaca i katolika u Siriji približili su Moskvu i Rim. Situacija u Siriji kao da je tradicionalno dobre odnose Rima i Konstantinopolja pomalo gurnula u drugi plan, i otvorila pitanje odnosa Svete stolice prema Moskovskoj patrijaršiji, toj najmnogoljudnijoj i najuticajnijoj pravoslavnoj patrijaršiji u svetu. Sve su ove činjenice ubrzale susret patrijarha Zapada i episkopa Rima (rimskog pape, poglavara najveće crkvene zajednice u hrišćanskom svetu) sa poglavarom najmoćnije pravoslavne crkve, Moskovskim patrijarhom Kirilom. Sastanak se odigrao u Havani, glavnom gradu Kube, u zemlji čije je kulturno-istorijsko nasleđe spojilo (ruski) socijalizam i (rimsko) katoličanstvo.³¹ Bio je to sastanak od

---

sebičnošću i hedonizmom. Od njegovog ustoličenja u martu 2013. godine, Franja je često napadao globalni ekonomski sistem da je neosetljiv na siromašne, i da ne čini dovoljno da se bogatstvo podeli sa onima kojima je pomoć najpotrebnija. Ranije ovog meseca, kritikovao je bogatstvo stečeno od finansijske spekulacije kao nedopustivo, i da ugrožava pristup hrani siromašnima.“ (Associated Press, „Papa – komunisti su pritajeni hrišćani“, <http://www.princip.info/2015/07/20/papa-komunisti-su-pritajeni-hriscani/#>)

²⁹ Papa Franja, Enciklika: *Laudato si'* – o brizi za zajednički dom, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015, str. 112.

³⁰ Војислав Лалић, „Хришћански мученици на Блиском истоку“, *Политика*, 27.12.2014, <http://www.politika.rs/scc/clanak/314527/Hriscanski-mucenici-na-Bliskom-istoku:> „Прослава Божића одвија се у свету у сенци драме коју проживљавају многи хришћани у Ираку и Сирији где су сада главна мета дихадиста који су прогласили калифат. На тај проблем је у посебној поруци указао и папа Фрања.“

³¹ Ana Petrović, „Evropa diše na dva plućna krila“, *Večernje novosti online*, 29. mart 2016, http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:598003-Evropa-dise-na-dva-

istorijske važnosti za zavađeni hrišćanski svet koji se u XXI veku uveliko susreće sa mnogim velikim globalnim izazovima.

Sveta stolica i Zapadni Balkan

Konačno, nas posebno zanima implementacija geopolitike Vatikana na prostorima jugoistočne Evrope, i još uže Zapadnog Balkana.

Kada je o jugoistočnoj Evropi reč, kao širem prostoru Zapadnog Balkana, tradicionalno dobri međucrkveni odnosi postoje između Svete stolice i Carigradske patrijaršije. Od istorijskog susreta pape Pavla VI i carigradskog patrijarha Atinagore 1964. godine ti odnosi idu uzlazno. Pa ipak, sami odnosi grčkog pravoslavlja i katoličanstva nisu zabeležili dinamiku susreta kakvi postoje u vrhovima dveju crkava. U maju 1999. godine papa Jovan Pavle II posetio je Rumuniju i susreo se sa rumunskim patrijarhom Teoktitom. Bila je to prva poseta pape jednoj predominantno pravoslavnoj zemlji. Samo tri godine kasnije isti papa, Karol Vojtila (Jovan Pavle II) posetio je Bugarsku, i krajem maja 2002. susreo se sa bugarskim patrijarhom Maksimom. Centralni događaj bila je misa u Plovdivu pred oko 80.000 vernika, nakon koje se sveti otac obratio vernicima.

Kada je reč o prostoru bivše Jugoslavije, najrečitiji su pohodi papa na „najkatoličkiju među katoličkim zemljama“ jugoistočne Evrope – na Hrvatsku. Zanimljivo je da je papa Jovan Pavle II čak tri puta za samo 9 godina „došao među Hrvate“: 1994. godine kako bi podržao tek stečenu nezavisnost Hrvatske i podstakao „oprost i pomirenje“ između Hrvata i Srba; 1998. pohodom u Marija Bistricu (gde je Alojzija Stepinca načinio „blaženim“) i u Split gde je Hrvatskoj pozeleo „pripadnost porodici evropskih naroda“; i 2003. posetom Rijeci, Dubrovniku, Osjeku i Zadru, kojima je hteo „da prigrli čitavu Hrvatsku“, i da poseti sve njene važnije dijeceze.³² Drugi papa Benedikt XVI posetio je Zagreb 2011. godine i podstakao je nastojanja da se očuva porodica, „obiteljski život“ i porodični sklad. S druge strane, Bosnu i Hercegovinu papa Jovan Pavle II pohodio je čak dva puta. Prvi put 1997. godine: kako bi podržao „nastojanja za mir u BiH“, u rovitim posleratnim godinama implementacije Parisko–dejtorskog mirovnog ugovora. Drugi odlazak pape Jovana Pavla II BiH zbio se u prigodi posete Banjaluci, glavnom gradu Republike Srpske, gde je Ivana Merca (*Ivan Merz*) proglasio blaženim, dajući potporu laičkom apostolatu vernika, zalaganjem za bolji položaj katolika u Republici Srpskoj i BiH, te moleći se

---

plućna-krila: „(...) papa Franja konstatovao da je: *učinjen još jedan korak prema prevladavanju šizme i prevazilaženju greha podele, uz dosta optimističko očekivanje da će Havana postati glavni grad hrišćanskog ujedinjenja.*“

³² Silvije Tomašević, „Pape i Hrvati – u 17 godina 6 posjeta Hrvatskoj i BiH“, *Večernji list*, 06/06/2015, <https://www.vecernji.hr/vijesti/pape-i-hrvati-u-17-godina-sest-posjeta-hrvatskoj-i-bih-1008807>

za mir i međusobno razumevanje među vernicima dve religije i tri konfesije (katoličkim i pravoslavnim hrišćanima i sunitским muslimanima).³³ Papa Jovan Pavle II je dva puta posetio Sloveniju: prvi put 1996. godine, podržavajući mladu slovenačku demokratiju, tražio je od slovenačkih vlasti da zaključe konkordat sa Svetom stolicom, što bi podrazumevalo niz obaveza slovenačke države prema Vatikanu kao gravitacionoj tački preko milion slovenačkih vernika u matici.³⁴ Druga poseta desila se septembra 1999. godine. Tada je papa Vojtila posetio mariborsku (nad)biskupiju i obratio se masi od oko 200.000 vernika, poslavši poruku o potrebi očuvanja hrišćanskih vrednosti u sekularizovanom društvu.

Kada je reč o srpskom političkom interesu on se u najmanje tri najvažnije tačke dodiruje sa geopolitikom Vatikana na Zapadnom Balkanu.

Prva tačka dodira je odnos Srba prema Hrvatskoj biskupskoj konferenciji (HBK), ogranku Katoličke crkve u Hrvatskoj. Relativna autonomija biskupa okupljenih u Biskupsku konferenciju otvara im mogućnost da mogu formirati stavove povodom određenih pitanja i da donekle vode samostalnu politiku. Takav je slučaj bio i u pogledu nastojanja za kanonizacijom zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog kardinala Alojzija Stepinca u sveca Crkve. Pogromi Srba, Roma i Jevreja u doba Nezavisne države Hrvatske (NDH) predstavljaju ozbiljnu hipoteku na jednu ovakvu ideju. Za Hrvate Stepinac je stradalnik od komunističkog terora, za centralu u Rimu on je heroj jer je sa gnušanjem odbio pritiske Brozovog režima da odvoji Hrvatsku biskupsku konferenciju iz okrilja Crkve u nekakvu novu nekanonsku Hrvatsku katoličku crkvu. Međutim za srpski narod (ali i Jevreje i Rome) Alojzije Stepinac je, u najmanju ruku odgovoran, čak iako nije aktivno učestvovao u zločinima ustaškog režima u NDH, jer se nije aktivno pobunio protiv pogroma. Za srpsku stranu: Stepinac se nije odupreo, ili bar bitnije usprotivio namerama hrvatskih rasista i naci-fašista. Stoga su državni vrh Srbije i Srpska pravoslavna crkva prionuli da diplomatskim kanalima predoče Svetoj stolici, i papi Franji lično, kakve bi posledice po odnose između Srba i Svete stolice imala kanonizacija jedne više nego kontroverzne ličnosti kakav je zasigurno bio Stepinac. Iako je dijalog u Zagrebu između SPC i HBK odmakao, ličnom odlukom pape Franje proces kanonizacije je zaustavljen i odložen do daljnjeg.

Druga tačka prelamanja interesa leži u odnosu snaga unutar Bosne i Hercegovine. Sama činjenica da tek oko pola miliona katolika u BiH ima kardinala dovoljno oslikava važnost ovog prostora po Vatikan.³⁵

³³ Ibidem

³⁴ http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:277171-Незахвалност-отцепљених

³⁵ Владан Станковић, „Спољна политика Свете столице – осврт на српско питање“, (уредио Зоран Милошевић) *Небеска геополитика – Ватикан и међународни односи*, 65-93, Центар академске речи, Шабац, 2016, стр. 84: „Босна и Херцеговина се сагледава као јединствен животно простор, међународно призната мултиконфесионална и

Arhitektonika Dejtonskog mirovnog ugovora predvidela je dva entiteta podjednake velične. Jedan je Republika Srpska i ona bi prirodno, kao deo međunarodno priznate BiH, inklinirala ka Srbiji. Drugi entitet je bošnjačko-hrvatska Federacija BiH, i ona je zamišljena kao deo BiH koji bi trebalo da gradi specijalne veze sa Hrvatskom. Kako su posebne veze Federacije BiH sa Hrvatskom, igrom američkih administracija (a na pritiske Bošnjaka i muslimanskih zemalja, pre svega Saudijske Arabije) izostale, katolički faktor u BiH našao se u „manjinskoj“ i defanzivnoj poziciji. Bošnjačka strana u okviru muslimansko-hrvatske Federacije BiH odbila je da gradi specijalne veze sa Hrvatskom, a preko nje sa Rimom i Zapadnim svetom. Iz tih razloga geopolitika Svete stolice se nakon takvih iskustava vraća na početne pozicije o Bosni kao *terra missionaris*. Posebno mesto i ulogu u tom procesu igraju vrhbosanski (sarajevski) franjevci, ti „čuvari srednjovekovne bosanske države“.³⁶ Najnovije izjave banjalučkog biskupa Franje Komarice po pitanju legitimiteta Republike Srpske dodatno podižu tenzije. Banjalučka biskupija neprestano alarmira kako je (p)ostala: „biskupija bez vernika“ i „kako ništa nije učinjeno da se vrate Hrvati-katolici u Banju Luku i Posavinu“.³⁷ U geopolitičkom smislu hrvatske lobi-grupe pri Svetoj stolici podgrejavaju ideju o „podeli svetova“ između Zapada i Istoka na Drini. U praksi ovi neformalni lobi-centri pristali bi na Bosnu bez pravoslavnog Podrinja, ili bar bez pravoslavno-islamskog činioca (granice tzv. Banovine Hrvatske iz 1939. godine). U minimalističkim razgovorima o uvođenju „Trećeg entiteta“ poteže se za revizijom Dejtonskog sporazuma, i zahteva se da treći entitet zadre i unutar granica Republike Srpske... Svakako da ovakvi predlozi ne nailaze na razumevanje u zvaničnom Beogradu kao jednom od garanta Parisko-dejtonskog mirovnog ugovora. Revizija po ovim principima u osnovi predstavlja atak na mir u BiH i na stabilnost čitavog okruženja.

Konačno, tu je i pitanje međunarodnog priznanja tzv. „države Kosovo“. Sveta stolica ostaje i nadalje opredeljena principu nepriznavanja južne srpske pokrajine u kojoj većinu čini albanska nacionalna manjina u Srbiji. Priština, pod kontrolom kosovsko-metohijskih Alabanaca, nastoji da čitavom paletom

---

мултиетничка држава, са потребом заштите оних који стоје у јединству са црквом Светог Петра на рубовима цивилизације.“

³⁶ Ibrahim Sofić, „Franjevci – dok je fratara, bit će i Bosne“, *Al Jazeera Balkans*, 16/03/2015, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/franjevci-dok-je-fratara-bit-ce-i-bosne>: „Vole fratri Bosnu. Kažu ljudi: *Dok ima fratara, bit će i Bosne*. Pa eto, nadamo se da nećemo izumrijeti, kroz osmijeh za *Al Jazeeru* govori fra Josip Ikić, gvardijan samostana Svetog Bonaventure u Visokom, nekada centralnom dijelu Bosne i stolnom mjestu bosanskih vladara.“

³⁷ Tako npr. „Biskup Komarica – U Republici Srpskoj nedostaje 90 posto katolika“, *Al Jazeera*, 24/12/2015, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/biskup-komarica-u-rs-u-nedostaje-90-posto-katolika>: „U bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska nedostaje više od 90 posto katolika u odnosu na njihov broj prije rata. Što je još poraznije, na području Banjalučke biskupije nedostaje njih 95 posto. Neće biti pravednog mira bez ispravljanja ove velike nepravde – izjavio je u srijedu biskup banjalučki Franjo Komarica.“

mera privoli Svetu stolicu da diplomatski legalizuje secesiju Kosova: podignuta je imponantna katedrala u Prištini, mise se služe i u drugim većim urbanim središtima u Metohiji i na Kosovu, zvaničnici tzv. „nezavisne Kosove“ (iako uglavnom muslimani) često i sami učestvuju u misama; posebno je u Rimu aktivan prištinski biskup... Pa ipak, vatikanska geopolitika po ovom pitanju ostaje privržena dobrim odnosima sa SPC, kao snažnom savezniku Moskovske patrijaršije u ovom delu sveta. Razvoj odnosa RKC i SPC za Svetu stolicu je primaran, a ona snažno podržava očuvanje srpsko-pravoslavne hrišćanske kulturne baštine na Kosovu, koja je ugrožena muslimanskim ekspanzionizmom.

Zaključna razmatranja

U ovom naučnom radu prikazali smo samo neke osnovne obrise geopolitike Vatikana. Ističući faktore koji, po skromnom sudu, utiču na geopolitička opredeljivanja pozabavili smo se: eshatološkom geopolitikom katoličanstva, ekumenskom politikom rimske Kurije, geopolitikom Svete stolice u međunarodnim odnosima u poslednjih stotinu godina, te geopolitikom Vatikana na prostoru jugoistočne Evrope i Zapadnog Balkana. Iz ovako postavljenih primesa slede konačni, opšti zaključci:

Crkva se dugo držala opšteg načela da „van Crkve nema spasa“, pa se sa više ili manje uspeha od srednjeg veka naovamo držala savezništva sa najvernijim evropskim i svetskim silama. U eshatološkom smislu poprilično društveno angažovana, pripadala je zapadnoj „aktivističkoj“ hemisferi sveta. Promene koje je isposlovaio Drugi vatikanski sabor učinile su da Katolička crkva izađe iz izolacionizma i da prigrli ekumensku ideju. Od tada ona igra aktivniju ulogu u međunarodnim odnosima. Već na izmaku pontifikata, „dugovečnog pape“, Jovana Pavla II ona se distancira od atlantističkog „humanitarnog intervencionizma“ judeo-protestantske geopolitike. Potpuni otklon od ove politike zadobija već tokom pontifikata Benedikta XVI, a preokret ka alterglobalizmu sa papstvom Đorđa-Marija Bergolja, pape Franje. Na prostoru Zapadnog Balkana posebno aktivnu ulogu igrao je papa Vojtila (Jovan Pavle II), naročito radeći na učvršćivanju novih nezavisnih država – Hrvatske i Slovenije, kao i na konsolidovanju posleratne Bosne i Hercegovine. Isti papa bio je posvećen produbljivanju saradnje sa bugarskom i rumunskom pravoslavnom crkvom. Kasnije će na prostor Zapadnog Balkana, i to ponovo u Zagreb, samo još jednom otići papa Racinger (Benedikt XVI) kako bi dao podršku za obnovu porodičnog života među katolicima „u novonastala smutna vremena krize porodice i demografskog sunovrata“. Odnosi Svete stolice prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi doživljavaju izvesne pomake i poboljšanja u odnosu na vreme trajanja dugotrajnog pontifikata Jovana Pavla II. Pomaci se tiču ponajviše razumevanja Svete stolice „za složenost inicijative da se Stepinac kanonizuje“, čime bi se radikalno poljuljali uzlazni odnosi RKC sa SPC. S

druge strane, viđenje budućnosti i opstanka Bosne i Hercegovine gotovo nepomirljivo opterećuju odnose Svete stolice i srpskog nacionalnog interesa. Do kraja nedefinisan položaj Hrvata u muslimasko-hrvatskoj federaciji kao i neprestane inicijative ka formiranju Trećeg entiteta i nauštrb Republike Srpske samo povećavaju podozrenje. Kada je o priznanju tzv. „države Kosovo“ reč, politika Svete stolice ostaje dosledna stavu da priznanja nema, i da treba uložiti veće napore ka očuvanju hrišćanske „srpsko-pravoslavne“ kulturne baštine u vandalski nastrojenom okruženju.

Literatura

- Akvinski, Toma, *O biću i suštini*, BIGZ, Beograd, 1973.
- Asociated Press, „Papa – komunisti su pritajeni hrišćani“, <http://www.princip.info/2015/07/20/papa-komunisti-su-pritajeni-hriscani/#>
- Bancale, Paolo, *Noncredo – la cultura della ragione*, Volume bimestrale, Anno IV, Marzo-Aprile, Fondazione Religions – Free Bancale, Civitavecchia, Roma, 2012.
- Ben Ya’ocov, Yehoiakin, *Concepts of Messiah – A Study of the Messianic Concepts of Islam, Judaism, Messianic Judaism and Christianity*, WestBow Press, 2012.
- Conte, Ronald Junior, „On Speculative Theology and Eschatology“, <http://www.catholicplanet.com/secrets/Speculative-Theology.pdf>
- Guitton, Jean, *Katolicizam*, Hrvatsko književno društvo Sveti Ćiril i Metod, Zagreb, 1974.
- Harvi, Dejvid, *Kratka istorija neoliberalizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2012.
- <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/biskup-komarica-u-rs-u-nedostaje-90-posto-katolika>
- http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:277171-Незахвалност-отцељених
- <https://www.vecernji.hr/vijesti/pape-i-hrvati-u-17-godina-sest-posjeta-hrvatskoj-i-bih-1008807>
- Mihovilović, Ive, *Vatikan i fašizam*, Glas rada, 1950.
- Miz, Roman, *Uvod u teologiju ekumenizma*, LIDIJ, Veternik/Novi Sad, 2001.
- Montefjore, Sajmon Sibag, *Jerusalim*, Evro-Giunti, Beograd, 2012.
- Nemet, Ladislav, „Uvod u kršćansku eshatologiju“, *Obnovljeni život*, Vol.55, № 2: 155-168, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove Jordanovac, Zagreb, 2000.
- O’Collins, Gerald, „Trideset godina Konstitucije *Gaudium et spes*“, *Crkva u svijetu*, Vol.31, №2: 195-200, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1996.

- Pabst, Adian (ed.), *The Crisis of Global Capitalism – pope Benedict XVI's Social Encyclical and the Future of Political Economy*, Wipf and Stock Publishers, 2011.
- Petrović, Ana, „Evropa diše na dva plućna krila“, *Večernje novosti online*, 29. mart 2016, http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:598003-Evropa-dise-na-dva-plucna-krila
- Pfössl, Eva, *La creazione di una zona di pace e stabilità attorno all'Unione Europea*, Istituto di Studi Politici „Santo Pio V“, Roma, 2006.
- Pope Paul VI, „Gaudium et spes“, *Pastoral Constitution On The Church in the Modern World*, Pauline Books & Media, Rome, 1965.
- Sennott, Thomas Mary, (brother Obl. S.B), *Vatican II and Extra Ecclesiam Nulla Salus*
- Sofić, Ibrahim: „Franjevci – dok je fratara, bit će i Bosne“, *Al Jazeera Balkans*, 16/03/2015, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/franjevci-dok-je-fratara-bit-ce-i-bosne>
- Stanković, Vladan, „Ekumenska politika Svete stolice“, *Međunarodna politika*, №2, Vol.1158-1159: 164-176, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
- Stanković, Vladan, *Katoličko društvo – kultura, ustanove, razvoj, politika*, Neopress Publishing/Institut za političke studije, Beograd, 2017.
- Tomašević, Silvije, „Pape i Hrvati – u 17 godina 6 posjeta Hrvatskoj i BiH“, *Večernji list*, 06/06/2015,
- Tornielli, Andrea, „Guerra, Onu e ingerenza umanitaria secondo Papa Wojtyła“, *La Stampa*, Torino, 26. agosto 2014, <http://www.lastampa.it/2014/08/26/vaticaninsider/ita/vaticano/guerra-onu-e-ingerenza-umanitaria-secondo-papa-wojtyla-PAINKr8iSzcTDL6lIXRk4K/pagina.html>
- Vukićević, Boris, „Diplomatske veze Svete stolice sa Sovjetskim savezom u vrijeme pontifikata koncilskih papa“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 64, № 3: 425-441, Pravni fakultet, Zagreb, 2014.
- Wasserstrom, Steven, *Between Muslim and Jew – The Problem of Symbiosis under Early Islam*, Princeton University Press, 1995.
- Кацис, Леонид Фридович, *Русская эсхатология и русская литература*, ОГИ, Москва, 2000.
- Лалић, Војислав, „Хришћански мученици на Блиском истоку“, *Политика*, 27.12.2014, <http://www.politika.rs/scc/clanak/314527/Hriscanski-mucenici-na-Bliskom-istoku>
- Станковић, Владан, „Верски идентитет – угао геополитичке есхатологије“, *Политичка ревија*, Vol.34, №4: 221-239, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

Станковић, Владан, „Спољна политика Свете столице – осврт на српско питање“, (уредио Зоран Милошевић) *Небеска геополитика – Ватикан и међународни односи*, 65-93, Центар академске речи, Шабац, 2016.

Vladan STANKOVIĆ

GEOPOLITICS OF THE HOLY SEE AND THE WESTERN BALKANS

Abstract: In this scientific journal, we have presented only some basic outlines of the Vatican's geopolitics. Important factors that, in our understanding, strongly affect the erosion of one geopolitics are: the ecumenical politics of Roman Curia, the geopolitics of the Holy See in international relations in the last hundred years, and the geopolitics of the Vatican in the area of Southeastern Europe and the Western Balkans. The changes from the Second Vatican Council made the Catholic Church come out of isolation, and to join the ecumenical movement. Since then, she has played a more active role in international relations. The relations between the Holy See and the Serbian Orthodox Church experience some progress and improvements in relation to the time of John Paul II's pontificate. The progress is primarily reflected in the acquisition of mutual confidence in the canonization of Stepinac, as well as in the consistent decision of the Holy See not to recognize the so-called "Kosovo's independence".

Key words: geopolitics, Vatican, (Roman)Catholic Church, international relations, diplomacy, Serbs.